

WAARNEMINGEN VAN ZEEZOOGDIEREN TIJDENS ZEEVOGELTREKTELINGEN OP AMELAND IN DE PERIODE 1973-1993.

Michiel Versluys en Joop-Niek Ynsen

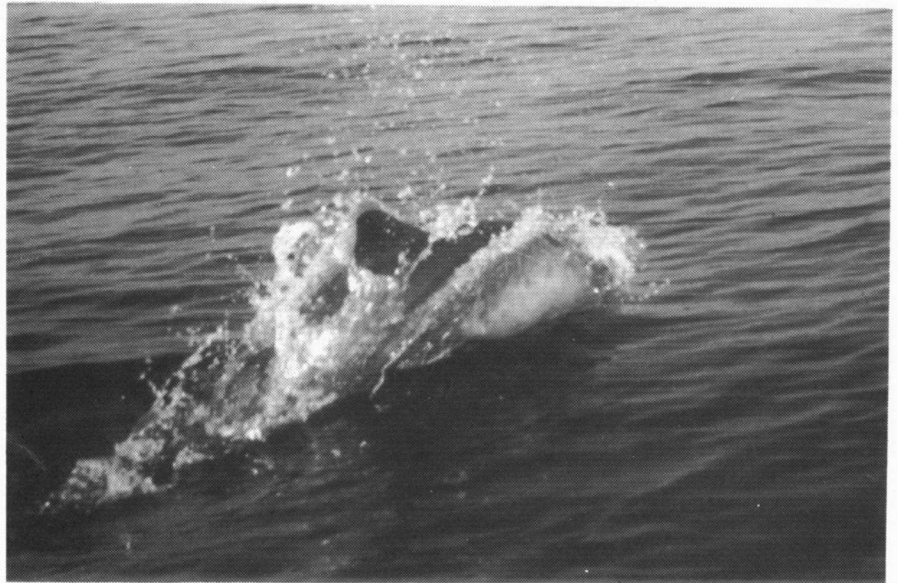
Tijdens zeevogeltrektellingen op Ameland in de periode 1973-1993 zijn ook steeds de waarnemingen van zeezoogdieren genoteerd. In dit artikel worden de resultaten besproken van twintig jaar 'bijvangst' van een interessante diergroep.

inleiding

In de periode 1973-1993 zijn vanaf de duinen van Ameland tellingen uitgevoerd van de vogels die op en boven de Noordzee voorkomen. Door verschillende waarnemers is totaal 2018 uur geteld volgens de methode zoals beschreven door Platteeuw e.a. (1994). In de jaren zeventig is ca. 300 uur geteld, alleen in de herfstmaanden. Van 1989 t/m 1993 is ca. 1490 uur geteld gedurende alle maanden van het jaar, grotendeels door de auteurs. Waarnemingen van zeezoogdieren hebben wij consequent genoteerd en we hebben verondersteld dat andere tellers dat ook deden.

resultaten

Drie soorten zeezoogdieren zijn waargenomen (tabel 1): de Gewone Zeehond *Phoca vitulina*, de Grijze Zeehond *Halichoerus grypus* en de Bruinvis *Phocoena phocoena*. In totaal zijn 49 zoogdierwaarnemingen gedaan; dit is één waarneming per 41 teluren. Alle waarnemingen betreffen één individu. De Gewone Zeehond is met 43 waarnemingen de meest waargenomen soort. Alle waarnemingen vallen tussen 20 augustus en 30 april. Mei-, juni- en juli-waarnemingen ontbreken. Het ging steeds om dieren die dicht bij het strand enige tijd boven water verschenen. Zes dieren zwommen naar het

Bruinvis

foto M.L. Tasker, Marine mammal database Ned. Zeevogelgroep

westen, zes zwommen naar het oosten en de overige 31 zijn als 'ter plaatse' opgeschreven.

De Grijze Zeehond is gezien op 19 oktober 1989. Bruinvissen zijn opgemerkt op 9 en 19 december 1992 en 18 maart 1993. Het ging om dieren die vrij dicht bij het strand enige tijd rondzwommen. De maartwaarneming betreft mogelijk meer dan één dier; gedurende enkele uren is met tussenpozen

steeds één exemplaar gezien zonder dat duidelijk werd of het steeds om hetzelfde dier ging.

discussie

Zeezoogdieren zijn schaarse verschijningen tijdens zeevogeltrektellingen. Bij soortgelijke tellingen vanaf de Texelse kust in 1980-1986 lag het aantal zoogdierwaarnemingen nog lager: één waarneming per 69 teluren (Maas 1991).

Deze schaarste wordt veroorzaakt door het kleine aantal zoogdiersoorten in onze kustwateren, het kleine aantal individuen per soort, maar ook door de geringe waarneemkans. Winderig weer en (dus) een golvend zeeoppervlak lijken de waarneemkans te verkleinen. Bovendien gaat het om diersoorten die een deel van de tijd geheel onder water verblijven. Zelfs bij goede waarneemomstandigheden kunnen ze dan niet gezien worden. De schatting van Ries (1993) geeft een indicatie: een

soort	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	totaal
Gewone zeehond	5	3	3	7				4	2	7	6	6	43
Grijze zeehond										1			1
Gewone / Grijze zeehond										1			1
Bruinvis			1									2	3

Tabel 1. Waarnemingen van zeezoogdieren tijdens zeevogeltrektellingen op Ameland, 1973 t/m 1993. Weergegeven is het aantal waarnemingen per maand.

zwemmende Gewone Zeehond verblijft wellicht 87% van de tijd onder water. Van de andere soorten zijn dergelijke gegevens niet bekend.

Gewone zeehond Van de Gewone Zeehond leefden in de hier beschreven periode ca. 500 (in 1975) tot 1.000 (1993) dieren in de Nederlandse Waddenzee en ca. 4.000 (1975) tot 10.000 (1987) in de gehele Waddenzee (Anonymus 1993, CBS 1992). De dieren verblijven het grootste deel van het jaar in de Waddenzee. Daar zijn ook de ligplaatsen (rustplaatsen). Vooral in de winter wordt ook de Noordzee bezocht. De zeehonden volgen hun prooidieren (vooral platvis), die in de herfst vanuit de kouder wordende Waddenzee naar de relatief warme Noordzee trekken. In het voorjaar keren de zeehonden weer terug naar de Waddenzee. Ries (1993) en Leopold e.a. (1993) beschrijven deze seizoensverschuiving op basis van studie aan zeehonden die waren voorzien van zenders, respectievelijk op basis van waarnemingen vanaf onderzoeksschepen. Tot op enkele tientallen kilometers ten noorden van de Waddeneilanden zijn 's winters zwemmende zeehonden aangetroffen (Bergman & Leopold 1992, van Leeuwen e.a. 1994, Leopold e.a. 1993). Ries (1993) stelde vast dat individuen

zich over vele tientallen kilometers via de Noordzee verplaatsen tussen de verschillende delen van de Waddenzee. De relatieve talrijkheid en (seizoens)trek verklaren dat deze soort het meest is waargenomen. Het waarnemingenpatroon past goed bij de jaarcyclus van de soort.

Grijze zeehond De Grijze Zeehond vestigde zich rond 1980 (weer) in het zeegat tussen Vlieland en Terschelling. Tegenwoordig gaat het om ruim 200 dieren, die vooral op de Richel verblijven (Hollander & van der Reest 1994). Ook leeft een groep van enkele tientallen dieren in de Waddenzee nabij de Duits-Deense grens (Koch 1993). We veronderstellen dat het waargenomen dier afkomstig was van de Richel. De ene waarneming suggereert dat dieren van deze lokatie een beperkte actieradius hebben en zich nauwelijks oostwaarts verplaatsen. Juist na afloop van het hier besproken tijdvak is de soort nogmaals gezien tijdens zeevogeltrekellingen vanaf Ameland (14 januari 1994).

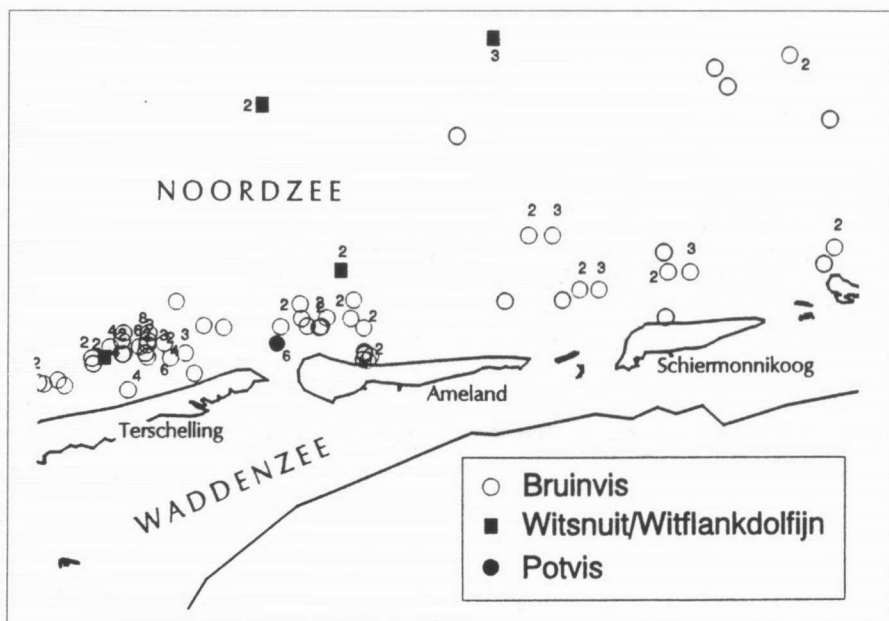
Bruinvis De Bruinvis was tot 1960 een talrijke verschijning in onze kustwateren en de Waddenzee. Daarna namen de aantallen sterk af. In de jaren zeventig is de soort tijdens zeevogeltrekellingen in ons land niet gezien

(Camphuysen 1994). Vanaf 1970 stijgt het aantal vondsten van aangespoelde dieren langzaam en vanaf 1980 wordt de soort weer tijdens zeevogeltrekellingen waargenomen, met een stijgende trend (Camphuysen & Leopold 1993, Camphuysen 1994, CBS 1992, Smeenk 1989 en 1992). Het aantal gestrande dieren op Ameland van 1985 t/m 1989 en in 1992 varieerde van drie tot zeven per jaar (Smeenk 1989 en 1992, NWA-SBB regio Friesland-Noord).

De waarnemingen in ons land vallen tegenwoordig vrijwel alle in de periode december tot en met april. Inmiddels wordt verondersteld dat een winterpopulatie jaarlijks in de Nederlandse kustwateren terugkeert (Camphuysen & Leopold 1993, Camphuysen 1994). Ten noorden van de Waddeneilanden komt de soort nu relatief talrijk voor (Baptist 1987, Bergman & Leopold 1992, van Leeuwen et al. 1994). De waarnemingen vanaf Ameland passen goed in het huidige landelijke beeld. Amelandse waarnemingen vóór 1992 ontbreken mede omdat vóór dat jaar niet is geteld in de wintermaanden. Misschien blijven waarnemingen vanaf de Amelandse kust, in de toekomst, toch vrij schaars: het lijkt erop dat de dieren nèt iets te ver buiten-gaats blijven (figuur 1; mededeling Kees Camphuysen).

Juist na afloop van het beschreven tijdvak is de soort nogmaals gezien tijdens zeevogeltrekellingen (7 en 8 april 1994: twee waarnemingen, totaal drie exemplaren).

andere zoogdieren Ook enkele andere zoogdiersoorten leven in het Nederlandse deel van de Noordzee. Het gaat om de Tuimelaar *Tursiops truncatus*, de Gewone Dolfijn *Delphinus delphis*, de Witsnuitdolfijn *Lagenorhynchus albirostris* en de Witflankdolfijn *L. acutus* (Baptist 1987, Hollander & van der Reest 1994). Deze soorten zijn niet gezien tijdens de tellingen. Van de Gewone Dolfijn en de Tuimelaar worden tegenwoordig in onze kustwateren nauwelijks levende dieren gezien of strandingen gemeld (CBS 1992, Smeenk 1989 en 1992). De Tuimelaar wordt inmiddels als uitgestorven beschouwd in onze kustwateren (Hollander & van der Reest 1994). De Witsnuitdolfijn is niet zeldzaam in het Nederlandse deel van de Noordzee en komt vooral voor ten noordwesten van de Waddeneilanden. De dieren blijven normaal te ver buitengaats om vanaf

Figuur 1: Waarnemingen van walvisachtigen op de Noordzee bij Ameland, 1987 t/m september 1995 (bron: NZG Marine mammal database). Gegevens zijn afkomstig van vliegtuig-, scheeps- en zeevogeltrekellingen. Elke waarneming is met een symbool weergegeven. Het getal bij een symbool geeft het aantal dieren aan. Een symbool zonder getal betekent: één dier.

land gezien te kunnen worden. Strandingen van dode of levende Witsnuiten zijn op Ameland in recente jaren niet zeldzaam: van 1985 t/m 1989 en in 1992 tot maximaal 5 per jaar (Smeenk 1989 en 1992, NWA-SBB regio Friesland-Noord). De Witflankdolfijn bewoont de diepere, noordelijke delen van de Noordzee. Witsnuit- en Witflankdolfijnen zijn ook tijdens zeevogel-trektellingen elders in ons land zelden

of nooit waargenomen (Platteeuw e.a. 1994).

Figuur 1 toont ook de waarneming (o.a. vanuit een helicopter) van zes Potvissen vlakbij Ameland op 6 april 1993. Een dergelijke waarneming is uiterst zeldzaam in de zuidelijke Noordzee (Camphuysen & Reijnders 1993).

dankwoord

Dank gaat uit naar de tellers die hun waarnemingen noteerden. Nick van der Ham (Nederlandse Zeevogelgroep) verzorgde de computeruitdraai met telgegevens van het IKC. Kees Camphuysen (NIOZ) stelde het kaartje beschikbaar en gaf commentaar op een eerdere versie van deze bijdrage.

literatuur

- Anonymus 1993. Seals in the Wadden Sea in 1993. Wadden Sea News Letter 1993 (3):10.
- Baptist H.J.M. 1987. Waarnemingen van zeezoogdieren in de Nederlandse sector van de Noordzee. Lutra 30: 93-104.
- Bergman M.J.N. & M.F. Leopold 1992. De ecologie van de kustzone van Vlieland en Terschelling. NIOZ-rapport 1992-5.
- Camphuysen C.J. & M.F. Leopold 1993. The Harbour Porpoise in the Southern Northsea, particularly the Dutch sector. Lutra 36 1-24.
- Camphuysen C.J. & P.J.H. Reijnders 1993. Potvissen (*Physeter macrocephalus*) voor de Nederlandse kust, april 1993. Sula 7: 64-66.
- Camphuysen C.J. 1994. The Harbour Porpoise in the Southern Northsea II. A come-back in Dutch coastal waters? Lutra 37: 54-61.
- CBS 1992. Algemene milieustatistiek. SDU/CBS, 's-Gravenhage.
- Hollander H. & P. van der Reest 1994. Rode lijst van bedreigde zoogdieren in Nederland. Ver. van Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, Utrecht.
- Koch L. 1993. Grey Seals in the German Wadden Sea - will they get a chance to stay? Wadden Sea News Letter 1993-1: 26-27.
- van Leeuwen A, T.A.C. Postma, M.F. Leopold & M.J.N. Bergman 1994. De ecologie van de kustzone van Ameland tot Borkum. NIOZ-rapport 1994-4.
- Leopold M.F., H. Skov & O. Hüppop 1993. Where does the Waddensea end? Links with the adjacent North Sea. Wadden Sea News Letter 1993-5: 5-9.
- Maas F.J. 1991. Zeezoogdieren langs de Texelse kust, 1980-1986. Sula 5: 25-26.
- Platteeuw M, N.F. van der Ham & J.E. den Ouden 1994. Zeetrektellingen in Nederland in de jaren tachtig. Sula 8 (1/2; special issue): 1-203.
- Ries E.H. 1993. Monitoring the activity patterns of free ranging Harbor Seals (*Phoca vitulina*) by means of VHF telemetry. Wadden Sea News Letter 1993-3: 11-14.
- Smeenk C. 1987. The Harbour Porpoise (*Phocoena phocoena*) in the Netherlands; stranding records and decline. Lutra 30: 77-90.
- Smeenk C. 1989. Strandingen van cetacea op de Nederlandse kust in 1984, 1985 en 1986. Lutra 32: 164-180.
- Smeenk C. 1992. Strandingen van cetacea op de Nederlandse kust in 1987, 1988 en 1989. Lutra 35: 55-66.

Michiel Versluys, Korvetpad 11, 8862 ZH Harlingen
Joop-Niek Ynsen, Burmanawei 6, 9051 BP Stiens.